

A «*Mind*» című angol philosophiai folyóirat 1892. évi I. (jan.) számával új folyamban, új szerkesztővel, Mr. G. F. Stouttal folytatja pályáját. A szerkesztő a philosophiai gondolkodás minden irányából származó czikkeket közöl, ha eredetiek és a tudományt egy lépéssel tovább viszik. Különös gondja lesz, hogy a fontosabb philosophiai művek bővebben ismertessenek, illetőleg bíraltassanak meg.

Az I. szám a következő tartalommal jelent meg:

1. Értekezés: *The Logical Calculus. I. General Principles*. W. E. Johnson. Angliában már évtizedek óta átlátják, hogy Aristoteles formai logikája hiányos, hogy az a bonyolult gondolkodásnak formáit ki nem meríti. E hiányon segíteni sok író törekedett; mint: Hamilton, Morgan, Boole, Jevons, Venn, Peirce s többen. Még nagy akadály, mely a haladást ez irányban gátolja, az, hogy az írók még nem egyeztek meg egyforma jelekben, melyekkel a formai logikában oly általánosan élnének, mint a matematikusok +, — és a többi jelekkel. E tekintetben értekező kívánja, 1. hogy a jel a jelzett dolognak képviselésére alkalmas legyen; 2. hogy a jelnek az egész szellemi operatióban azonos legyen az értelmezése és functiója; 3. hogy többféle különböző jel, vagy többféle jelnek combinatiója egy és ugyanazon dolognak képviselésére szolgálhasson; 4. hogy tehát azon jel vagy jelek combinatiója, melyek azonos dolgokat képviselnek, egymást helyettesíthessék; 5. szükséges, hogy az egyenlőség állításai itéleti természetűek legyenek; 6. hogy azoknak helyettesítéseiből valamit következtessünk; 7. hogy más jelek használtassanak az egyetemesség, más a részlegesség kifejezésére; hogy 8. a zárójeleknek fontosságát elismerjük; és végre 9. hogy a jelek synthesise oly productumot nyújtson, mely az összetett jelekkel egyenlő természetű legyen. E követelményeknek szemmel tartásával értekező az itéleteknek különböző synthesisét vizsgálja. Az eddig közlött rész, egy nagyobb logikai értekezésnek csak első részét képezi.

2. *The Idea of Value*. S. Alexander. Értekezőnek okoskodása arra a végeredményre jut, hogy azt találjuk becsesnek, mire erkölcsi, illetőleg aesthetikai érzelmeink ösztökélnek, hogy

nem ideálokért lelkesedünk, hanem megfordítva érzelmeink tanítanak arra, miféle ideálokat állítsunk fel. Ez érzelmek forrása a társadalomnak hatása az egyénre és viszont az egyénnek visszahatása a társadalomra. Nem a gyönyör vezeti az embert, hanem az ember abban leli gyönyörét, hogy ő mint agens a társaságnak hatékonyságát (efficiency) előmozdíthatja és azon erőknél egyensúlyát fentarthatja, melyet ezen társaság feltüntet. Ilyen szempontból az ethika megszűnik speculativ tudomány lenni, és a társadalmi tudomány egyik ágává lesz. (Értekező álláspontja sok tekintetben megegyezik azzal, melyet Leslie Stephen *Science of Ethics* című művében elfoglal.)

3. *The Changes of Method in Hegel's Dialectic. I.* J. Ellis Mc. Taggart. Értekező Hegelnek dialektikai módszerét vizsgálja és azt törekszik kimutatni, hogy a dialektikai módszer nem azonos az azonosság minden látszata mellett. A dialektikai módszer más a létnek kategóriáiban, más a lényeg, más a fogalom kategóriáiban. A lét kategóriáiban a tételben az ellentétel még nincsen belefoglalva, az csak külsőleg állítatik szembe vele, ha a valami mássá lesz, a valami eltűnt. (In the Sphere of Being, when somewhat becomes another, the somewhat has vanished.) A lényeg kategóriáiban a más nem valóságos más, hanem csak különböző valami, melynek benső viszonya van a valamihez. A fogalom kategóriáiban az ellentét és tagadás tünőfélben van, a következő kategória inkább csak explicite fejt ki azt, mi az előbbiben implicite már befoglaltatott; a fogalom utolsó kategóriája ezáltal némileg csak explicite mind annak kifejtése, mi az előbbi kategóriákban már benn volt. Az eddig közlött rész szintén csak első része egy nagyobb értekezésnek.

4. *The Law of Psychogenesis.* Prof. C. Lloyd Morgan. Értekező eleintén azon nézetét iparkodik igazolni, hogy az öntudat csak úgy keletkezhetik, hogy az inger nem közvetlenül vált ki feleletet, hanem mielőbb a feleletet kiváltaná, egy az ingert és feleletét mintegy ellenőrző ponton állapotodik meg. Az ingerek szellemi jelképekké válnak, melyek az ingerlő tárgyat jelképezik, de vele meg nem egyezők. E jelképek összekapcsolásától fejlődnek az észrevések és fogalmak, de mindig azon ellenőrző mozzanat segítségével. A fejlődésbe befolyanak a velünk született arravalóságok (kétséges és kérdéses, vajjon a gyakorlat által szerzett arravalóságok átörökölhetők.) A természetes kiválasztás (natural selec-

tion) úgy értelmezendő, hogy a natural selection nem hozza létre a szellemi arravalóságot, hanem megfordítva, a szellemi arravalóság választja ki azt, mi neki megfelelő. Szellemi arravalóságom azt mondja nekem, mit tartsak igaznak, szépek és jónak. Szóval a lélek genesisének törvényét úgy formulázhatjuk röviden, hogy a lélek mindazt assimilálja, mi vele megfelelő és a meg nem felelőt visszautasítja. Ez azon ellenőrző mozzanatnak functiója.

5. A «*Discussions*» rovatában egyes kérdéseket vitatnak meg különböző írók. H. Sidgwick «The Feeling-Tone of Desire and Aversion-ről» szól. Mr. H. R. Marshal egy «The Physical Basis of Pleasure and Pain» című értekezésében azt állítja, hogy minden vágy oly törekvésnek nagyobb-kisebb *meggátlását* foglalja magában, mely törekvéssel valamely élénken képzelt tárgyat elérni iparkodunk. Marschalnak álláspontja szerint tehát minden vágygyal a kellemetlenségnek egy neme van összekapcsolva. Sokféle más érzélem csatlakozhatik hozzá, mely a kellemetlenség érzetét a minimumra leszállíthatja, de meg nem semmisítheti. M.-nak ezen állításával H. Sidgwick nem képes egyetérteni. Egyes példákat hoz fel, midőn a vágygyal, ha annak tárgya valamely a távoli jövőben lévő cél, még kedvérzet is járhat, oly pillanatokban, midőn közvetlenül nem a távoli cél tartjuk szemünk előtt, hanem valamely eszközt, mely annak elérésére szolgál. A tudós örömmel gyűjtheti össze az anyagot oly munkára, melyet megírni vágyakodik. Azonban S. megengedi, hogy ő csak saját tapasztalásáról szólhat, hogy lehetnek emberek, kiknek susceptibilitása oly finom, hogy ilyen esetekben a kellemetlenségnek egy nemét érzik.

A «Mind» ezen számában a következő művek bővebb ismertetését, illetőleg bírálatát találjuk.

1. *Justice: Being Part IV. of the Principles of Ethics.* By H. Spencer, Williams and Norgate. 1891. Pp. 292.

2. *Les Idéologues.* Essai sur l'histoire des Idées et des Theories scientifiques religieuses etc., en Franc edepuis 1789. Par F. Picavet. Paris: F. Alcan. 1891. Pp. XII. 628. A mű mint kitűnő munka dicsértetik, mely különösen Cabanis és de Tracy munkásságát kellő világitásba helyezi. Ez írókat még nem méltányolták eddig eléggé, pedig sok tekintetben egy eszmét pendített meg, melyet Comte vagy a physiologiai; psychologia bővebb-

ben fejtett ki. Az ideologok az életet tartották szemük előtt és rá akartak hatni.

3. *Vorlesung über die Algebra der Logik (Exakte Logik)*. Von Dr. Ernst Schröder Leipzig: B. G. Teubner. Bd. I. Pp. 717. Az író az amerikai Peirce-nek nyomdokait követi és a formális logikát szélesebb basisra akarja fektetni.

4. *Spinoza's Erkenntnisslehre in ihrer Beziehung zur modernen Naturwissenschaft und Philosophie*. Von Dr. M. Berendt und Dr. med. J. Friedländer. Berlin. Mayer und Müller 1891. Pp. XIX. 315. A művet szintén dicsérik. A «New Books» című rovatban 12 műről vagy rövid értekezésről van szó. A Mind-nek ezen száma végre hét különböző nyelven írt folyóiratok legutóbbi számának rövid tartalmát és a filozófiára vonatkozó néhány rövid megjegyzést közöl.

A II-ik szám (New Series 2. april 1892.) tartalma imez:

I. *Pleasure and Pain*. A Bain. Szerző azt a kérdést veti fel magának vajjon nem lelhetni-e abban törvényszerűséget, hogy valamely külső benyomás érzékeinkre, vagy szervezetünkre egyáltalában kellemesen, vagy kellemetlenül hat? Bain egészen inductive jár el, és egyenként vizsgálja, mi okozhat kellemes vagy kellemetlen érzetet szervezetünkben, emésztési, lélekzési idegrendszerünkben, mennyiben kellemesek vagy kellemetlenek a villamos behatások és az anaesthikai szerek. Vizsgálja továbbá, miképen módosíthatja egymást több benyomás, hó egyszerre történik ránk, vizsgálja az egyszerű érzelmeket (szeretet, harag, félelem) és az eszmék által felkötött érzelmeket. Azon nézetet vallja, hogy oly formulát, mely minden egyes esetre alkalmazható volna, nem állíthatni fel, de hogy nagyjában a tényeknek mégis azon tétel felel meg: *Pleasure and Pain are determined by the relation between the energy given out and the energy received at any moment by the physical organs which determine the content of that moment: Pleasure resulting when the balance is on the side of the energy given out, and Pain when the balance is on the side of the energy received. Where the amounts received and given are equal, the we have a state of Indifference.*

II. *The Changes of Method in Hegel's Dialectic. (II.)*: J. Ellis Mc. Taggart. Értekező nézete szerint a gondolat egész tel-

jében tartandó szem előtt, a mint az elménkben és összes tapasztalásainkban testesülve van. A feladat volna *egyenes dialektikai* úton kimutatni, hogy az egyes kategóriák csak az összes (concrét) és absolut gondolatnak abstractiói, melyek csak benne és összesítve bírnak valódi létjogosultsággal. Hegel helyes utat mutatott, csak tovább kell fejleszteni azt, a mit ő megkezdett.

III. The Leipsic School of Experimental Psychology: E. Bradford Titchener. Értekező mindazokat a vizsgálatokat és azoknak eredményeit sorolja fel, melyeket Lipszében a Wundt-féle intézetben tettek, és melyek a «Philosophische Studien» utolsó kötetében láttak napvilágot. Vonatkoznak e vizsgálatok: a szellemi élet physikai alapjaira egyáltalában, az érzésekre, még pedig intenzitásukra és minőségükre; az érzésnek hangulatára, az eszmék képzésére; az öntudatra, a visszahatás idejére, associatióra, az érzelmekre, az öntudat zavaraira, végre az akaratra. E vizsgálatok hivatva lesznek az Angliában egész virtuositással fejtegetett associatio elméletre módosítólag hatni.

IV. The Logical Calculus (II.) W. E. Johnson. Író a formális logikának részletesebb rajzát adja, és jeleinek alkalmazásában leginkább (habár nem teljesen) Mr. Peirce és Dr. Mitchellnek módját követi. A vizsgálat olyannyira részletekben mozog, hogy egy csak általános irányát jelezhetem.

V. Discussions: Dr. Münsterberg and his Critics: S. Alexander. Mr. Titchener a «Mind» 1891. októberi számában megtámadta Münsterberg «Beiträge»-it. Értekező szerint igaz, hogy Münsterberg psycho-physiologiai vizsgálataiban (kivált az izomérzetről) merész következtetéseket tett, melyek nem teljesen igazoltak; de mégis azon van, hogy Titchener sok vádjá ellen védelmezze Münsterberget.

VI. Critical Notices: Ismertetnek, illetőleg bíráltnak a következő művek: 1. Logik. Von Benno Erdmann. Erster Band. Logische Elementarlehre. Halle, 1892. Pp. XV. 632. — 2. Handbook of Psychology: Feeling and Will. By J. M. Baldwin. London 1891. Pp. 394. (A mű föltételesen dicsértetik.) — 3. Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse. Von Dr. Franz Hillebrand. Wien, 1891. Pp. 102. Író Brentano-nak meglét-ítéletetre vonatkozó tanából indulván, ki, az ítéletek természetét vizsgálja.

A «Notes»-ok közt egy igen érdekes közleményt találunk George Trumbull Ladd részéről. Ismeretes a szemekben előforduló

azon tünemény, melyet a német tudomány «Eigenlicht»-nek nevez; többen már azt is tapasztalhatták, hogy elalvás előtt közvetlenül — behunytt szemeikben különféle képek tünedeztek fel: már az író előtt többen figyelték még azt, hogy e képek a közvetlen utána következő elalvás alkalmával az álmoknak anyagául szolgálnak. Trumbull Ladd a vizsgálatokat más irányban folytatta. Tapasztalása szerint ezen «Eigenlicht» a fölébredés előtt is constatálható. Rövid elalvás után sokszor felébresztette magát és álmait azon «Eigenlicht»-tel vetette össze, melyet szemében közvetlenül a felébredés után, mielőtt szemeit kinyitotta volna, megfigyelt és észrevette, hogy a phantasia álmaiban azon világossági színes határozatlan foltoknak határozott alakot adott, az összefüggetlen jelekről mintegy összefüggő szöveget olvasott le. Ő tehát abból azt következteti, hogy sokszor az álmoknak természete nem az idegek centrumában leli eredetét, hanem a szem periferiájában. Továbbá azt a nézetét is kifejezi, hogy az illúzió és hallucináció alkalmával is nagy a szerepe ezen, a szervben magában keletkező világossági foltoknak és képeknek.

RENAN ERNŐBEN.

A tizenkilencedik század legtipikusabb szelleme röppent el, a tudományos kritika egyik legnagyobb nevű tudósa hunyta örök álmra szemeit Renan Ernőben ez év október hó 2-án, reggel 6 órakor, 69 éves korában. Alig ismerünk elmét, kibén a bonczoló, elemző erő, a szó, a gondolat oly bátorságával párosulva jegezedett volna tudományos hypothesisse, mint a «Jézus élete» hírneves szerzőjében. Kiemelni a dogmák és előítéletek ködéből egy mystikus kor alakjait és eseményeit; megvilágítani a történelem multját a gondolkodás és phantasia kettős fényénél; apró vonásokból elevenné tenni a hagyományok holt anyagát: ehhez nemcsak kritikai elme, hanem költői inspiráció is szükséges, s e kettő sohasem egyesült szerencsésebben egy alkotó, teremtő organismussá, mint ebben a nagy tudósban, ki kíméletlen bátorsággal tépte szét a legendák fátylát, hogy az igazság szövéténekével világítson be a dogmák rejtekeibe.

Tréguier, Franciaország Côtes du Nord departementjában, volt a hely, hol a keresztény hagyományok nagy bonczolója a napvilágot megpillantotta 1823. febr. 27-én. Lelke, benső hajlama a papi pályára vonzotta, s még a st. sulpice-i papnöveldeben léte alatt kezdett a zsidó, arab és chaldeai nyelvekben beható ismereteket szerezni. Mivel azonban temperamentumának heve, független, féket nem tűrő egyénisége